

Gondolatok Szilasi Katalin kisregényeiről, verseiről

Szilasi Katalin jelentős kortárs alkotó. Szépen ívelő pályája nyolc kötetben teljesedett ki. A móríci elmélyült, éles figyelem és írói valóságigény folytatójaként saját, megtalált és letisztult hangján szól prózájában. Senkivel össze nem téveszthető narratíva jellemzi meghatározó műfaját, a kisregényeit. Novellái, versei úgyszintén fontos művek. Írásaiból üdítően hiányoznak a posztmodern utóhatások: a mai irodalomban gyakran megjelenő részlet-, hiány- és töredékességek kultusz. Versei jelentek meg a legkorábban: folyóiratokban, gyűjteményekben. Prózája az első kisregénykötetekig szinte ismeretlen volt az olvasók előtt. Közel másfél évtizede viszont évente jelentkezik újabb könyvvel, az alkotó szavait idézve, „addig nem adtam ki a kezem közül semmit”.

Jelen írásban az *Egy régi történet* (2020), *Csak a keresztig* (2024) és az idei könyvhétre megjelent *Megöregedve* című prózakötetéről, valamint az utolsó verseskötetről, az *Áttetszőről* lesz szó. A jelentős író titka a narratívában rejlik, erre irányítom a figyelmem. Szilasi Katalin saját műfajt is teremtett: életsorsot, családregeit ír kisregény formában. Jobb híján így nevezhetném ezt az írói megszólalást: életek, sorsok – közel száz oldalon. Teljes emberi történetek, és ennek összetevőit keresem. Egyaránt szakmai és olvasói kérdés, hogy miképpen lehet sorsfordulatokra fókuszálva, rendkívül feszes, fegyelmezett szerkesztéssel, tömörítéssel azt a „közlő prózát” (Sz. K.) létrehozni, amely pár tíz oldalon a nagyepikai művek egykori teljességélményét képes megidézni az olvasóban, szokatlan, nem várt módon.

Több kisregény úgy mutat be teljes életeket, hogy a sorsdöntő eseményeket állítja erős fénybe, nem részletezve, hanem eleven erővel ható képekben. Egy tekintet, mozdulat, rövid párbeszéd – a fejezet középpontjába helyezve –, képes lesz egy-egy alakot megjeleníteni. A balladaszerű kihagyások rendkívül „sűrűvé” teszik a szöveget. Mindössze egy-két mondat, utalás teremti meg a kapcsolatot az egyes fejezetek között, nem marad semmi balladai homályban. Szilasi Katalin e kiemelő-, „kinagyító” képessége, amellyel új dimenzióba helyez mozzanatokat, prózájának egyik legjellemzőbb vonása. Minden bizonnyal ezért képes az egykori balladák világát, sodró erejű drámaiságát, mélyrétegeit a XX. századi és kortárs témák kapcsán életre kelteni. A népballadák, műballadák szerkezete feszesen, fokozódó feszültséggel halad a tragikus

végkifejlet felé. Több Szilasi-műben látható ez a szerkezeti ív. Költőként írt több balladát, a szavak jelentésének súlya, kiválasztása, megtalálása szerint részben költői feladat, és sokat segít a prózaírásban is. Megerősíti azoknak az alkotóknak az állítását, akik azt vallják, hogy a költői énjük a prózaíró-énjük segítője.

Szilasi Katalin egyik legszebb kisregénye az *Egy régi történet*. Három nemzedék életét sűríti huszonnyolc fejezetbe. Egy csodálatra méltó nagymama, a korán elhunyt lánya és az unokája megrendítő története tárul fel előttünk: a napi élet, családi kapcsolatok közvetlenségétől, a múlt időben léttől a halálig. Az édesanya halála, a nagymama küzdelme nehéz körülményeivel, emberfeletti munkabírása a gyerekek sorsának jobbra fordulásáért, helytállása, egyedüllétében is megőrzött bátorsága az alakját mitikussá emeli, miközben megmarad szeretetének, melegségének közelsége. Feledhetetlen az a jelenet a XXVI. fejezetben, amikor Zsuzska asszony a randalírozó, részeg útítársat egyetlen szóval lecsendesíti, a rákényszerített pálinkás-üveget fogva: „Hát akkor... egészségére, gyermekem.”

Szilasi Katalin nem mond le az egységről, a teljességről. A nagymama halálát az utolsó fejezetben írja meg. A kisregény – szokatlanul – egy verssel zárul, megemelve a prózát az *Anyá – leánya – unokája* című költeménnyel:

„halottaim szemében
krizantém virágzik
kesernyész illata
öreganyám öreg szagú
nagykendője
alá kucorodom
így vagyunk mi hárman
test és vér és lélek
pogány szentháromság”

Szilasi Katalin minden prózai munkájában van valami új az előzőekhez képest. A *Csak a keresztig* kötet *Mária* című kisregényében egy felvidéki, az elszlovákosítás elől Magyarországra menekülő család háttérével jelenik meg Mária alakja. A főhős idegenségélményét megkapó módon ábrázolja a szerző. Mária csaknem minden sorsfordulatának mélyén megtalálható ez az alapélmény, az alkalmazkodni akarás, tűrés és az önmaga, egyénisége megtartásának igénye. A belső konfliktust a hősnő csöndes, finom egyé-

niségével feloldja, hitéből fakadó lelkierejével egyenes tartását is megőrzi. A mű megformálásában klasszikus magyar írói módszerek és a kisregényműfajban kidolgozott megoldások ötvöződnek, ennek remek példája a lakodalomrész. Az idegenségélmény árnyalt lenyomata ez a jelenet, amelyben a más hagyomány- és szokásrendből érkezett Mária identitásába, sorsába most kezd beleszólni a sok új hatás. „Az első férjem édesanyjának életéből, a családtörténetünkéből merítettem írásom anyagát. Nem történelmi munkákhoz, irattári kutatásokhoz fordultam, hanem a családtagoktól hallottak voltak a forrásaim. Nagyrészt valós élmény, megpróbáltatás, küzdelem, amit megírok, volt miből meríteni...” – vallja az író. Szellemesen hozzászól: „Egyes részleteket kitaláltam, hogy hihető legyen.”

A családtörténeti téma a *Megöregedve* legújabb kötetének *Fosztlányok* című kisregényében jelenik meg ismét. Bátran nevezhető családi-önéletrajzi ihletésűnek ez a fejlődésregény. Ismét életutakat járhatunk be pár tíz oldalon, és a lélektani finom változások, mozgások sajátosan jelennek meg. Kevés kortárs alkotónál találtam ilyen sok, arcra, arckifejezésre figyelő – szinte filmes – megoldást. A jól sűrített jelenetek összekapcsolva érik el azt a hatást, hogy tömörségük ellenére távlatosnak érezhető a mű. A felismerések, a narráció, az egymásra hatások árnyalt rajza a legközelebbi emberi kapcsolatokban fontos igazságokhoz vezet el. Ezzel az írói attitűddel napjainkban is komoly mélységéig juthat és juttathat el egy alkotás.

A könyvhétre megjelent *Megöregedve* című, kézbe simuló, szép tervezésű kötet címadó kisregénye egy XX. századi Lear király-történet. Nincs korszak, amikor az élet ne teremtené újra a szülő–gyermek viszony megkerülhetetlen kérdését: szeretsz-e gyermekem szóval-tettel, támaszom leszel-e, befogadsz-e, amikor eljön az ideje? Öreg-Józsit elküldi a fia, befogadja a lánya. Tovább gyarapodó, egymásra épülő konfliktusok láncolata drámai erővel vezet a tragikus végkifejlethez. A városi–falusi lét eltérése, a két élethelyzet közötti választás szükségessége és eldönthetetlensége szabja meg az utat. Végül is a belső parancs dönt: nem lehet magára hagyni szülőnket. A gondozásra váró idős apa és a még fiatal, özvegyességéből épp kilépni készülő leány konfliktushelyzete Szilasi Katalin elbeszélőmódjában a korábbi műveknél erőteljesebb részvétellel és írói személyességgel szólal meg. Végletekig sűrített mondataiban jelen van valami máshogy ki nem fejezhető, jóllehet a narráció megmarad a szerző által „közlő prózában” nevezett kereteken belül. A kötet a prózaíró egyik legteljesebb, legszebb alkotása.

Szilasi Katalin költőként indult, és napjainkig ír verseket. Lírájában ugyanaz az igényesség, csiszoltság, formai fegyelem figyelhető meg, mint a prózai műveiben. Azon kortárs költők egyik legjobbjá, akik vállalják és tovább-

viszik a magyar költészet páratlan örökségét, és korunk valóságával, összetettségével kiteljesítve megőrzik azt. Megnevezi mestereit, „verspárbeszédben társalkodik” velük. Nemcsak pályakezdekő, később is József Attila költői teljességét tartja irányadónak. „Nagy László mindig is kedves volt számomra” – mondta egy író–olvasó találkozó. A mai elődök, követendő példák nélküli világunkban jó ilyen vallomást hallani. Sokműfajú, rendkívül változatos költészetet teremt, a képalkotás, a láttatás a fő sajátossága. „A metaforikus líra az igazi líra.”

Az *Áttetsző* című kötet az érett szerző munkája: korábbi verseinek téma- és érzésvilága kiteljesedve jelenik meg. Az arányok egyensúlya a mélységet adja, az újfajta költői hang változatossá teszi a versgyűjteményt. Folkloristaszemmel is nézve állíthatom, hogy az a végtelen tisztaság, amelyet leginkább az archaikus népköltészet hordoz, Szilasi Katalin költészetében is jelen van, anélkül, hogy bármiféle „népdalszerűsége” törekedne. A tiszta hang ritka, elementáris erővel hat. Nyelvi változatosság, sokműfajúság jellemzi a kötetet. Ahogy a kisregényekben gazdag nyelvvél, indokolt esetben tájnyelvi kifejezésekkel is lehet találkozni, a versekben is széles a skálája a nyelvhasználatnak. A kötet cím talányosnak tűnik, mélyebb értelmé folyamatosan tárul fel: a költői magatartás, a láthatóvá válás, az érzéseket, gondolatokat tisztán felmutatni akaró törekvés kifejezője lesz.

Érdekes egybeesés, hogy egy szintén kortárs, tehetséges, fiatal költőnél, Fenyvesi Orsolyánál is hangot kap az „áttetszőség” gondolata: legutóbbi, *Mindig kezdetben* című kötetében rokon módon, örök költői feladatként ezt nevezi meg: „Az én dolgom, hogy egészen áttetsző legyek.” Szilasi Katalin szavaival: „egyre láthatóbbá tenni azt, aminek kifejezését keresem”. Akár kötött formában, szonettben, akár szabadversben e törekvése szólal meg.

Megjelennek a kötetben modern tájversek, a téliek különösen szépek, a teljesen újszerű karácsonyvárók közül ismerjünk meg kettőt, a *Karácsonyom* és *Az ünnep* címűt.

„Valami könnyű, halk zene,
éppen csak hallható,
fonalat szövő pók nesze,
gyertyaláng, pillogó,
fenyőtű hegyén csöppnyi vér,
bizsergő ujjbegyek,
karácsonyom ma ennyit ér,
pityergő kisgyerek.”

Az *ünnep* című költemény meghittsége ritka hang kortárs költészetünkben:

„göndörödik/pöndörödik/a karácsony/
gömbölyödik/csupa kerek/csillogó/csupa titok/suttogó/

lábujjhegyen/pipiskedve/leskelődve/
gyertyalángtól/fényesedve/csuda jó/
odakinn meg/hull a hó/bundameleg/
jászolmeleg/a kis Jézus/egyszer régen/ megszületett”

A gyerekkor, a szerelem, az emlékezés élménye tág, összetett versvilágot teremt: *Mikor még, Augusztusi hexametek, Csak fényképről, Idő nincs, Apám, Ajándék, Most ki szánja Ninivét?, A haldokló, A hetediknek, Egyszer voltam...* – mind más hangon, versformában és tér-időben szólal meg. Minden írás valamilyen átmenetet ragad meg, legyen egyszerű dal, szabadvers, akár szonett.

Az idő Szilasi Katalin lírájának egyik középpontja. Az elődök megidézését „Költőtárs-verseknek” neveztem el. Egyfajta szellemi párbeszéd alakul ki a múltbeli és a most alkotó között, az így létrejött költemények tovább árnyalják, formálják Goethe-, Petőfi-, Arany János-, Ady-, József Attila-, Nagy László-képünket. Petőfit *Az alföld*-versével idézi, Adyt és József Attilát születésnapján köszöntőben, Goethe Faustja a *Boldog pillanat*ban lép elénk, Jeszenyin *A csavargó vallomása*hoz tett saját *Vallomással* kel XXI. századi életre. Az *Áttetszőben* felerősödik a halál, a távozás, a jelenlét–elmúlás gondolköre. A karcsú kötet tíz verse is kapcsolódik e súlyos témához valóságközelséggel, szinte filmszerű kivetítéssel, visszatérő motívumokkal (a nagymama kendője), „földszagúságukkal”, anélkül, hogy elveszítenék az áttetsző lírai finomságot. A *Krizantém*, a *Félelem*, az *Utolsó járat*, a *Szikár vers* megrendítő elevensége – ha mondhatom így – mély lélegzetvétellel készíti az olvasót.

Tekintsünk a szonettekre! *Csak állok itt, Szonett, Fekete karácsony, Játékos, A gyertya fénye* – megannyi közeli pillanat, sokféle hang a fájdalommal telitől az emlékidézőn

át a játékosig, a jövőbeli talányosig. Ki ír ma balladát? Szilasi Katalin igen! Ahogy a *Ballada* címűt megformálja, úgy tényleg érdemes. Nézzük a XXI. századi balladát! Idézem a teljes költeményt:

„lepedők lobognak/csapkodnak a szélben/piszkos-fehér szárnyak/lógnak a kötélben//madarak surrog-nak/éles csőrük koppan/lélekharang kondul/piros vérem csurran/hol az ingem alja/hadd kötöm be véle/lelkemet fehérre/testem feketébe//fekete a nappal,/fekete az éjjel/rongyos vászon-felhők/szakadoznak széjjel/halovány a rózsza/tüske sincsen rajta/akármilyen jött-ment/könnyen leszakasztja.”

A műfaj mai megjelenése irodalmi és néprajzi vonatkozásban is rendkívüli, páratlanul értékes. A groteszk látásmód sem idegen a költőtől, az *Édes otthon* remek példája ennek. Az *Úrszemét* és a *Netszerelem* című vers a jelent, jövőt a „meggömbölyt tér-időben” emeli költői témává. Egry József festményein, Borsos Miklós grafikáin alig pár vonalat, ecsetvonást lehet látni, de mégis teljes alkotás. A művészettörténeti szakmunka feltárja az összetevőit, jellemzőit. Igen, az irodalommal is így van, közelebb kerülhet az olvasó az alkotó művészetéhez, de valóban csak eddig lehet eljutni. Nagy szükség van az értő befogadóra. Szilasi Katalin alig háromoldalas, a *Tükör* című novellája enélkül nem is értelmezhető. A főhős, a fiatal, kiskosztümös menedzserhölgy eltűnése, majd „színeváltozása” döbbenetes hatást kelt. Van vagy nincs? Eltűnt és megjelent? Kafkai kérdés vagy korjelenség? Hallatlanul izgalmas.

A szakíró csak utat nyithat az értelmezés irányainak. Annyi bizonyos: Szilasi Katalin sokhúrú munkássága további érdekes műveket ígér.